

General and special warranties of compliance with the labor rights of women, who serve in the National Police of Ukraine when the right to work is implemented

Загальні та спеціальні гарантії дотримання трудових прав жінок, які проходять службу в органах Національної поліції України, під час реалізації права на працю

Natalya Polishko

Key words:

bodies of the National Police, women police officers, professional activity of police officer, labor rights warranties, general warranties, special warranties.

Ключові слова:

органи Національної поліції, жінки-поліцейські, професійна діяльність поліцейського, гарантії трудових прав, загальні гарантії, спеціальні гарантії.

Постановка проблеми. Основоположним законодавчим актом, яким регулюються усі без винятку суспільні відносини в Україні, є Конституція України. Важливу частину таких відносин становлять саме трудові відносини, адже в їх основі лежить благополуччя не лише окремого громадянина, а і народу, нації загалом.

Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Така рівність забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам змогу поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. Згідно зі ст. 43 Конституції України, держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Ст.ст. 45, 46 Конституції України гарантують право на відпочинок, яке забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи в нічний час, та право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Таке право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням коштом страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними¹.

Конституція України, трудове та інше галузеве законодавство покликані регулювати і такий важливий для суспільства, з огляду на вагомість завдань, які ставляться (забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності²) пласт відносин, як служба в Національній поліції України.

Реформа правоохоронних органів України, в тому числі і органів внутрішніх справ, та їх поступова інтеграція в світову систему передбачає широке залучення жінок до сфери правоохоронної діяльності.

¹ Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

² Про Національну поліцію України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Характерною рисою сьогодення є те, що щороку кількість жінок, які вступають на службу до Національної поліції України, невідомо збільшується. За деякими даними, нині на службі в Національній поліції України перебуває 21,8% жінок (із загальної кількості 296 248 жінок, які несуть службу в Національній гвардії України, Національній поліції та Державній прикордонній службі). Так, в органах Національної поліції України Миколаївської, Одеської, Запорізької, Херсонської, Дніпропетровської, Рівненської, Луганської, Харківської областей несуть службу – 25–28% жінок; у Сумській, Волинській, Черкаській, Чернігівській, Кропивницькій, Житомирській, Закарпатській областях – 22%; Івано-Франківській області – 20%; Київській, Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, Тернопільській областях – 15–17%. Найбільша кількість жінок служить в Апараті Національної поліції України – близько 32–22%³. Разом із тим, попри позитивні складові елементи цього процесу, низка проблем ускладнює проходження жінками служби в органах Національної поліції України, як на етапі прийняття, так і в період виконання жінками-поліцейськими своїх службових обов'язків.

Отже, питання служби жінок у Національній поліції України залишається актуальним як для теорії трудового права, так і для практики його застосування. Особливо яскраво це виявляється в умовах, коли на рівні держави сформульовано завдання – досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі⁴.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості виникнення трудових відносин у процесі прийняття на службу до Національної поліції України, в тому числі і питання щодо дотримання прав жінок, які проходять службу в органах Національної поліції України, досліджувались багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Серед таких варто назвати М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурку, О.В. Горбачову, М.С. Гринберг, Т.О. Іванову, В.Л. Лапшину, С.Г. Келіну, Н.М. Матюхіну, Л.А. Морозову, О.А. Мартиненку, Є.Д. Проценка, Ю.А. Потапову, В.В. Романову, В.П. Сальнікова, В.І. Саморокова, О.А. Смірнову, Н.А. Чередніченко, І.В. Шульженко, М.В. Щелкунову та ін.

Формулювання завдання дослідження. Завданням є проаналізувати загальні засади трудового та іншого галузевого законодавства України, яке застосовується під час прийняття на службу до органів Національної поліції України жінок, та окреслити проблемні аспекти реалізації державних гарантій прав жінок-поліцейських.

Виклад основного матеріалу. Європейський вектор розвитку, який обрала Україна, передбачає не лише оновлення законодавства та наближення його до європейських стандартів. Побудова дійсно демократичного суспільства в обов'язковому порядку вимагає неухильного і точного дотримання законодавства, дотримання законності в всіх сферах суспільного життя. Нами уже наголошувалось, що важливу сферу життя суспільства, від якої залежить його добробут, становить сфера трудових відносин, зокрема, така його специфічна частина, як сфера поліцейської діяльності. Важливого значення ця сфера набула ще й тому, що останнім часом держава і суспільство надає особливого значення гендерним питанням, що вимагає досить уважного та неупередженого вирішення питання щодо ролі жінки, яка предметом своєї професійної діяльності обрала службу в поліції.

Найбільш масштабною за останні роки стала реформа такого структурного підрозділу Національної поліції України, як патрульна поліція. Досліджуючи питання становлення та розвитку Національної поліції в розрізі забезпечення гендерної рівності, А.Ю. Дунаєва вказує, що «зростання кількості жінок серед працівників патрульної служби, зумовлюється низкою факторів. Необхідність більш тісного контакту працівників патрульної служби з населенням виявила той факт, що далеко не всі працівники володіють комунікативними здібностями, спрямованими на роз'яснення спірних і конфліктних ситуацій. Із цим завданням досить легко може впоратися жінка, оскільки, з психологічної точки зору, вона може привернути увагу співрозмовника, спонукавши його до більш відвертої розмови. Також наявність жінок серед працівників патрульної поліції позитивно впливає на морально-психологічний клімат підрозділу. Присутність представниць жіночої статі в чоловічому колективі не тільки підвищує внутрішню культуру працівників, але й сприяє нейтралізації не-

³ Полішко Н.Л. Реалізація основних засад державної політики в сфері забезпечення гендерної рівності при прийнятті жінок на службу до Національної поліції України: проблеми та шляхи вирішення. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2018. С. 170–172.

⁴ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України (в ред. 07.01.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.

рвових зривів і стресів, що виникають у процесі роботи⁵ Погоджуючись із такими висновками, варто також підкреслити, що позитивний вплив жінок-поліцейських, як при виконанні службових обов'язків, так і при побудові взаємин в колективі, спостерігається і в інших поліцейських підрозділах.

Правове регулювання проходження жінками служби в Національній поліції України здійснюється на підставі норм Конституції України, Кодексу законів про працю України, Закону України «Про Національну поліцію України», постанов Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актів Міністерства внутрішніх справ України, інших нормативно-правових актів. Саме в названих законодавчих актах закріплені ті юридичні гарантії, які дають змогу жінкам реалізувати своє право на працю, а отже, службу в Національній поліції України. Законодавчі положення, що стосуються умов реалізації жінкою права на працю, в тому числі і шляхом проходження служби в Національній поліції, можна зарахувати до категорії загальних юридичних гарантій, дотримання яких забезпечується державою.

Крім конституційних положень, про які йшлося вище, до загальних юридичних гарантій варто зарахувати норми ст.ст. 2-1, 5-1, 9, 22, 25 КЗпП України. Зокрема, відповідно до ст. 2-1 КЗпП України громадянам гарантована рівність трудових прав, яка забезпечується шляхом заборони будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сімейного та майнового стану тощо. Згідно зі ст. 5-1 КЗпП, держава, зокрема, гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України: вільний вибір виду діяльності; правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи. За ст. 9 КЗпП, умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно з законодавством України про працю, є недійсними. Так само Кодексом законів про працю встановлено гарантії у процесі укладення, зміни та припинення трудового договору, за якими, по-перше, забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу і, по-друге, не допускається будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань тощо (ст. 22). У процесі укладення трудового договору законом також заборонено вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування та документи, подання яких не передбачене законодавством (ст. 25)⁶.

Таким чином, загальні гарантії трудових прав, визначені законодавством України, поширюються на усіх без винятку працездатних громадян і дають їм змогу в законний спосіб реалізувати права на працю. Повною мірою таке положення стосується і реалізації права жінок нести службу у сфері поліцейської діяльності.

У наукових колах поліцейську діяльність пропонується розглядати як вид державно-управлінської діяльності у правоохоронній сфері, мета якої полягає у служінні суспільству та яка реалізується спеціальними органами, уповноваженими від імені держави здійснювати охорону прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок, із застосуванням превентивних поліцейських заходів та поліцейських заходів примусу⁷. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення, заходів із метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень, припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення, вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення тощо⁸.

Отже, сфера поліцейської діяльності має певну специфіку, яка, безумовно, впливає на можливість несення служби в Національній поліції не лише жінками, але й чоловіками. Але встановлення інших, специ-

⁵ Дунаєва А.Ю. Роль жінок-поліцейських в діяльності патрульної поліції. Національна поліція України: проблеми становлення та розвитку : збірник матеріалів наук.-практ. конф., м. Харків, 10 грудня 2015 р. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 51–53.

⁶ Кодекс законів про працю. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971 (додаток до № 50). Ст. 375. в ред. Закону № 2728-VIII від 30.05.2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 26. ст. 106.

⁷ Косиця О. Поліцейська діяльність як наукова категорія. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 133–137.

⁸ Про Національну поліцію України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

фічних умов прийняття на службу в правоохоронні структури, в т.ч. і поліцію, не означає жодних обмежень трудових прав, а навпаки, підкреслює особливий правовий статус працівника. Такий стан речей дає змогу вести мову про наявність спеціальних, додаткових умов при прийнятті на службу до поліції.

У цьому сенсі видається вірною позиція І.В. Шульженко, яка наголошує, що специфіка професійної діяльності поліцейських, а також надане законом право застосовувати до правопорушників у певних випадках фізичний вплив, спеціальні засоби і навіть зброю передбачає і певні особливості виникнення службово-трудових відносин із кандидатами на службу до Національної поліції України (тобто особливості, які диференціюються за професійною ознакою). Ці особливості полягають: по-перше, в додаткових вимогах до кандидатів на службу, які передбачені спеціальним законодавством про проходження служби в Національній поліції України; по-друге, в додаткових підставах відмови у прийнятті на службу; по-третє, в особливій процедурі прийняття на службу до Національної поліції України⁹

Специфіку служби та особливості її характеру визначено також і посадою поліцейського. На думку М.В. Путія, ці особливості вже існують на етапі прийняття на службу в Національну поліцію України, що передбачає:

по-перше, відбір у порядку конкурсу на службу в поліції та/або на обійняття вакантної посади, що включає встановлення серед кандидатів на посади наявності/відсутності/відповідності у кожного з претендентів певного законодавчо визначеного переліку навичок, здібностей, рівня освіти, володіння українською мовою, досягнення ними певного віку, проводиться оцінка їхнього фізичного і психологічного здоров'я, спеціальні перевірки; складання Присяги поліцейського; призначення на посаду поліцейських наказами посадових осіб; присвоєння спеціального звання поліції; отримання службового посвідчення та спеціального жетону, зразки та порядок видання яких затверджує Міністр внутрішніх справ України; взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень, визначених законом;

по-друге, проходження служби в Національній поліції передбачає єдиний однострій, норми належності та правила носіння якого окремо затверджуються Міністром внутрішніх справ України, а також наявність нагрудного знаку – спеціального жетону поліцейського;

по-третє, до числа обов'язків поліцейських належать надання невідкладної (домедичної та медичної) допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; інформування безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на обійманій посаді з причин конфліктів інтересів задля запобігання корупції; безперервна готовність до вжиття заходів із метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують; зобов'язання під час виконання службових обов'язків називати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'являти на вимогу осіб службового посвідчення¹⁰.

На особливу увагу заслуговують так звані додаткові вимоги до осіб, які бажають вступити на службу до поліції, визначені ст.ст. 49–50 Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, з огляду на зазначені нормативні положення, на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою¹¹. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу до поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України (Наказ МВС України № 90 від 09.02.2016 р. та № 68 від 30.01.2017 р.)¹².

Законом також встановлено, що незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті такі особи: визнані недієздатними або обмежено дієздатними; засуджені за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому

⁹ Шульженко І.В. Особливості виникнення службово-трудових відносин з кандидатами на службу до Національної поліції України. Суспільство: стан і перспективи розвитку. Особистість. 2017. Вип. 15. С. 57–63.

¹⁰ Путій М.В. Особливості правового статусу посади поліцейського та проходження служби в Національній поліції України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : збірник наук. праць. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, ХНУВС, 2018. С. 32–36.

¹¹ Про Національну поліцію України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

¹² Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ МВС України № 90 від 09.02.2016 р. Офіційний вісник України. 2016. № 22. С. 170. Ст. 864.

числі судимість яких погашена чи знята у визначеному законом порядку; які мають непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованих; щодо яких було припинено кримінальне провадження з nereабілітуючих підстав; до яких були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; які відмовляються від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання ними службових обов'язків потрібен такий допуск; які мають захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; які втратили громадянство України та/або мають громадянство (підданство) іноземної держави, або особи без громадянства; які надали за відомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції; які відмовляються від взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом; особи, які звільнені або мали бути звільнені з посад на підставі Закону України «Про очищення влади»¹³.

Крім того, громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України¹⁴.

Як бачимо, питання загальних та спеціальних гарантій прав жінок у процесі реалізації права на несення служби в лавах Національної поліції України чітко відображено в чинному законодавстві України. Отже, належний фундамент для здійснення жінками-поліцейськими своєї професійної діяльності закладено. Залишається лише суворо та неухильно дотримуватись нормативних приписів, особливо в частині дотримання принципів державної політики у сфері гендерної рівності. На завершення, хочеться підтримати позицію А.С. Політової, яка наголошує, що рівноправна участь жінок у поліції має важливе значення для розбудови й підтримки демократії, боротьби зі злочинністю. Але при цьому мають бути вдосконалені політико-правові і соціальні аспекти механізму забезпечення реальної рівності жінки і чоловіка¹⁵.

Анотація

Розглядаються питання правового регулювання дотримання прав жінок, які проходять службу в органах Національної поліції України. Здійснено аналіз трудового та іншого галузевого законодавства щодо забезпечення рівних можливостей жінок у сфері професійної діяльності, а саме у правоохоронній сфері, сфері поліцейської діяльності. Сформульовано висновки та окремі рекомендації, які могли б бути використані під час застосування національного законодавства України з питань забезпечення проголошених державою гарантій дотримання прав жінок, які проходять службу в органах Національної поліції України. Визначено деякі перспективи удосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері.

Summary

The issues of legal regulation of the women rights which are serving in the National Police of Ukraine are discussed. The analysis is carried out of labor and other field legislation on ensuring equal opportunities for women in the professional activity, namely in the law enforcement, police. Conclusions and specific recommendations are formulated that could be used in the application of the national legislation of Ukraine on ensuring state-warranties of observing the rights women serving in the National Police of Ukraine. Some prospects of improvement of the current legislation are identified.

¹³ Про Національну поліцію України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

¹⁴ Про Національну поліцію України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

¹⁵ Політова А.С. Права жінок-поліцейських та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку - 2016 : Всеукр. наук.-практ. конф., Маріуполь, 21 жовтня 2016 р. : тези доповідей / ДВНЗ «ПДТУ», Головне упр. Нац. поліції в Донецькій області, Донецький юридичний ін-т. Маріуполь, 2016. С. 132–134.

Використана література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Полішко Н.Л. Реалізація основних засад державної політики в сфері забезпечення гендерної рівності при прийнятті жінок на службу до Національної поліції України: проблеми та шляхи вирішення. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2018. С. 170-172.
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України (в ред. 07.01.2018 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
5. Дунаєва А.Ю. Роль жінок-поліцейських в діяльності патрульної поліції. *Національна поліція України: проблеми становлення та розвитку* : збірник матеріалів наук.-практ. конф., м. Харків, 10 грудня 2015 р. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 51–53.
6. Кодекс законів про працю. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971 (додаток до № 50. – ст. 375. – в ред. Закону № 2728-VIII від 30.05.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 26. Ст. 106.
7. Косиця О. Поліцейська діяльність як наукова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 133–137.
8. Шульженко І.В. Особливості виникнення службово-трудових відносин з кандидатами на службу до Національної поліції України. *Суспільство: стан і перспективи розвитку. Особистість*. 2017. Вип. 15. С. 57–63.
9. Путій М.В. Особливості правового статусу посади поліцейського та проходження служби в Національній поліції України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : збірник наук. праць. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, ХНУВС, 2018. С. 32–36.
10. Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ МВС України № 90 від 09.02.2016 р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 22. С. 170. Ст. 864.
11. Про внесення змін до Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ МВС України № 68 від 30.01.2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 17. С. 67. Ст. 502.
12. Політова А.С. Права жінок-поліцейських та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. *Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку – 2016* : Всеукр. наук.-практ. конф., Маріуполь, 21 жовтня 2016 р. : тези доповідей / ДВНЗ «ПДТУ», Головне упр. Нац. поліції в Донецькій області, Донецький юридичний ін-т. Маріуполь, 2016. С. 132–134.

Natalya Polishko,

Senior Lecturer, Department of Civil Law and Procedure
National Academy of Internal Affairs